

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МВС УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Шушулкова В. Д.

Статтю присвячено аналізу та узагальненню результатів досліджень стану протидії наркозлочинності в Україні. Проаналізовано деякі нормативно-правові акти щодо протидії наркозлочинності в Україні та зроблено висновок, що одним із спеціальних суб'єктів щодо протидії цьому виду злочинності є Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України. Проведено розгорнутий аналіз стану наркозлочинності в Україні. Розглянуто рівень, структуру та динаміку наркозлочинів, а також географію та категорію засуджених осіб за ці злочини. Запропоновано шляхи вдосконалення протидії наркозлочинності.

У зв'язку з тим, що поширення наркотиків носить організований і міжнародний характер, ця проблема не може бути вирішена за допомогою односторонніх дій на національному рівні. Розглянуто роль України в міжнародному співробітництві у сфері протидії наркозлочинності, а також проблеми інтеграції чинної національної системи боротьби з наркоманією та пов'язаними з нею правопорушеннями до відповідних структур Європейського Союзу.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, аналоги, наркозлочинність, протидія, злочинність.

В данной статье рассматриваются обобщенные результаты исследований состояния противодействия наркопреступности в Украине. Проанализированы некоторые нормативно-правовые акты по противодействию наркопреступности в Украине, сделан вывод, что одним из специальных субъектов по противодействию этому виду преступности является Департамент противодействия наркопреступности Национальной полиции Украины. Проведен развернутый анализ наркопреступности в Украине. Рассмотрены уровень, структура и динамика наркопреступлений, а также география и категории осужденных за эти преступления. Предложены пути совершенствования противодействия наркопреступности.

В связи с тем, что распространение наркотиков носит организованный и международный характер, эта проблема не может быть решена с помощью односторонних действий на национальном уровне. Рассмотрена роль Украины в международном сотрудничестве в сфере противодействия наркопреступности, а также проблемы интеграции действующей национальной системы борьбы с наркоманией и связанными с ней правонарушениями в соответствующие структуры Европейского Союза.

Ключевые слова: международное сотрудничество, наркотические средства, психотропные вещества, прекурсоры, аналоги, наркопреступность, противодействие, преступность.

One of the most dangerous types of crime is the illicit circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, which tends to increase. The processes of democratization of Ukraine in the conditions of introduction of the market economy, expansion of international contacts and other objective factors caused an incredible spike in drug addiction in Ukraine. Unfortunately, the drug policy in Ukraine is structured in such a way that drug addicts are more criminals

than ill persons. The article is devoted to the analysis and generalization of the results of the research of the state of combating drug crime in Ukraine. Some normative legal acts on combating drug crime in Ukraine are analyzed and it is concluded that one of the special subjects in combating this type of crime is the Department of Drug Addiction of the National Police of Ukraine. An in-depth analysis of the state of drug crime in Ukraine was conducted. The level, structure and dynamics of drug crimes, as well as the geography and category of convicted persons for these crimes are examined. The ways of improvement of counteraction to drug crime are offered.

Due to the fact that the distribution of drugs is organized and international, this problem cannot be solved through unilateral action at the national level. The role of Ukraine in international cooperation in the field of combating drug addiction, as well as the problems of integration of the existing national system of combating drug addiction and related offenses into the relevant structures of the European Union are considered.

Thus, it can be concluded that the fight against drug trafficking, psychotropic substances, their analogs and precursors, drug smuggling and the spread of drug addiction are not all areas of work of the Department of Drug Crime in the criminal police as a special entity crime.

The Ministry of Internal Affairs has a number of suggestions on how to improve the mechanisms of combating drug crime in Ukraine.

For National Police units involved in the fight against drug trafficking, we suggest improving staff recruitment, developing special cases for relevant job categories to determine the level of specialists, and attracting international experts for staff selection commissions. For the Ministry of Health - to introduce a single electronic database and forms of prescriptions that will effectively ensure the control of the circulation of narcotics and introduce accounting for potent substances at all stages of production and approbation by the controlling bodies of narcotics plants during their cultivation.

Key words: international cooperation, drugs, psychotropic substances, precursors, analogs, drug crime, opposition, criminality.

Постановка проблеми. Одним із найнебезпечніших видів злочинності є незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що має тенденцію до зростання. Процеси демократизації України в умовах впровадження ринкової економіки, розширення міжнародних контактів й інші об'єктивні фактори викликали неймовірний вибух наркоманії в Україні. Наркополітика в Україні, на жаль, побудована таким чином, що наркозалежні особи є більше злочинцями, ніж хворими особами.

Стан дослідження. Дослідженню окремих аспектів міжнародного співробітництва у протидії наркозлочинності присвячені праці таких вітчизняних та закордонних учених: О.М. Бандурки, Н.О. Беляєва, І.Г. Богатирьова, А.А. Венедіктова, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, М.Л. Грібова, О.М. Гуміна, О.І. Гурова, О.М. Джузи, В.І. Женунтія, А.П. Закалюка, О.Г. Колба, М.В. Корнієнка, О.М. Костенка, О.М. Литвака, О.М. Лит-

винова, А.А. Музики, В.М. Плішкіна, А.В. Савченка, О.О. Сердюка, С.В. Слінька, В.А. Тимошенка, О.Н. Ярмиша, Х.П. Ярмакі та ін. Проте аналіз наукових праць дає змогу зробити висновок про необхідність проведення подальших та більш глибоких досліджень у цьому напрямі. Особливу увагу слід звернути на міжнародне співробітництво у протидії наркозлочинності.

За оцінками експертів, загальна чисельність споживачів наркотиків будь-яких видів перевищує 720 тис. осіб, серед яких домінуючою є категорія осіб у віці 20-30 років, що відповідає загальноєвропейським тенденціям. За даними ООН, сьогодні у світі зареєстровано понад 700 мільйонів наркозалежних осіб.

Виклад основного матеріалу. Протидія наркозлочинності здійснюється цілеспрямовано з використанням багатосторонніх міжнародно-правових норм, що диференціюються на загальні і спеціальні. До загальних відносяться акти, що регулюють різні міжнародні відносини в тому числі пов'язані з боротьбою з міжнародними злочинами і злочинами міжнародного характеру, включаючи наркобізнес. Спеціальні представляють міжнародно-правові акти, які безпосередньо спрямовані на подолання наркотизму. Серед них найважливіше значення мають міжнародні багатосторонні конвенції [1].

Тривожно зростає кількість наркозалежних і в Україні. Статистичні дані свідчать про негативні тенденції в соціальному складі споживачів наркотиків. За три роки у 2 рази підвищилося споживання наркотиків особами сільської місцевості. За останні роки щорічно реєструється понад 5 тис. неповнолітніх споживачів, які складають 18,6% всіх споживачів; 90% споживачів не працюють та не навчаються. Викликає занепокоєння розповсюдження споживання наркотиків серед учнів шкіл та ліцеїв, технікумів, вузів, що складає понад 30% споживачів. Якщо врахувати недосконалість серед споживачів в органах охорони здоров'я, а також високу латентність цього явища, зрозуміло, що реальний стан речей значно складніший. Об'єктивно прогнозується подальший зріст розповсюдження наркотиків у нашій країні.

У таких умовах для боротьби з незаконним обігом наркотиків підрозділи МВС України та його підрозділи на місцях орієнтовані не тільки на викриття та ліквідацію каналів надходження наркотиків, а також на активне виявлення розповсюджувачів наркотиків. Тривала професійна робота оперативних працівників дозволила у взаємодії із правоохоронцями інших держав викривати членів злочинних наркогруп, які, глибоко конспіруючись, використовують корумповані зв'язки, розповсюджують «важкі» наркотики та отримують надприбутки, легалізують гроші, отримані від наркобізнесу, шляхом будівлі фешенебельної нерухомості, купівлі дорогих автомобілів - і все це за рахунок здоров'я нації і особливо молоді.

Удосконалюються оперативно-розшукові правила, тактика проведення контрольованих поставок, у тому числі у взаємодії з органами поліції закордонних держав. Але результати нашої роботи далекі від бажаних та належне перекриття каналів надходження наркотиків ще не забезпечують.

Моніторинг шляхів розповсюдження наркотичних засобів і психотропних речовин усередині країни та наявна оперативна інформація свідчать про те, що протягом останніх років територія держави не тільки активно використовується міжнародними наркоділками

для здійснення транзиту великих партій наркотиків до країн Західної Європи, але й розглядається як перспективний ринок їх збуту, насамперед, серед молоді в навчальних, розважальних закладах та на ринках. Спостерігається поступове насичення внутрішнього наркоринку героїном, кокаїном та психотропними речовинами, які мають іноземне походження та ввозяться на територію країни контрабандним шляхом.

На формування та розвиток оперативної обстановки за лінії протидії незаконному міжнародному обігу наркотиків впливають ряд зовнішніх факторів, зокрема таких, як:

- поглиблення інтернаціональних зв'язків етнічних організованих наркогруп та посилення взаємозв'язку наркобізнесу з незаконною міграцією, торгівлею людьми та тероризмом; перехід від моноетнічних злочинних угруповань до поліетнічних;

- пошук та формування організованими злочинними наркогрупами нових ринків збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також маршрутів їх перевезень із використанням територій держав, які раніше із цією метою практично не використовувались;

- спрощення візового режиму в Європейському регіоні та, як наслідок, збільшення міграційних потоків, що потенційно можуть бути використані для транспортування наркотиків, активізація у зв'язку із цим контрабандних потоків з азійських держав;

- трансформація країн транзитного переміщення наркотичних засобів до країн їх споживання;

- фактична легалізація немедичного споживання так званих «легких» наркотиків у низці країн Європи (Нідерланди, Іспанія);

- використання сучасних технологій під час перероблення наркосировини, переорієнтація виробників та споживачів підконтрольних речовин із наркотиків рослинного походження на синтетичні.

У теперішніх умовах особливу небезпеку являє собою поступове втягування України у сферу діяльності транснаціональних наркосиндікатів, які намагаються налагодити канали постачання наркотиків на ринок України, а також використати її територію для транзитного переміщення до країн Західної Європи та СНД.

На наркоринку України функціонує ряд «змішаних» організованих злочинних угруповань (ОЗУ), до складу яких входять вихідці з Польщі, Росії, країн Прибалтики, Білорусії та України (як правило, мешканці прикордонних регіонів). Ці ОЗУ мають значний досвід трансграничної злочинної діяльності (економічна контрабанда, торгівля викраденими автомобілями, незаконна міграція тощо), який активно використовують під час здійснення акцій контрабанди стимуляторів амфітамінового ряду. Разом із тим останнім часом намітилась тенденція до зниження ролі таких наркогруп у забезпеченні потреб ринку синтетичними наркотиками в Україні і активізації діяльності груп по 2-3 особи, які здійснюють акції переміщення психотропних речовин у незначних обсягах.

Значну тривогу викликає зріст контрабанди наркотиків, а саме героїну, вживання якого в певний час в Україні не спостерігалось. За останнє десятиріччя у його виробництві на перше місце у світі вийшла Ісламська держава Афганістан, яка, за даними МВС Туреччини, виробляє 9 тис. т опію за рік, чи 92% опію, який виробляється у світі.

Ураховуючи вигідне географічне розташування України, наявність розвинутої транспортної інфраструктури та морських портів, транснаціональні злочинні угруповання намагаються організувати контрабандні канали переміщення героїну з Афганістану до країн Західної Європи через територію нашої держави. Приклади вилучень великих партій героїну свідчать про те, що основні маршрути контрабандних поставок зазначеного наркотику проходять через південні морські порти України, а також із використанням автомобільного транспорту.

Для нашої країни контрабандним наркотиком також є кокаїн, який виготовляється та постачається з Перу, Болівії та Колумбії, а потрапляє в Україну в основному із країн Європейського Союзу (з Польщі, Нідерландів, Литви, Угорщини). Основним видом транспорту, що використовується наркоділками для постачання кокаїну в Україну, є автомобільний.

Останнім часом державу також заповнили психотропні речовини, що розповсюджуються переважно в молодіжному середовищі, основними з яких є амфетаміни та метаамфетаміни (МДМА, «екстазі»). Аналіз шляхів надходження цих речовин в Україну та наявна оперативна інформація свідчать про те, що основні підпільні лабораторії з виробництва психотропних речовин знаходяться у країнах Західної Європи та Балтії, зокрема в Нідерландах та Польщі. При цьому психотропні речовини доставляються в Україну з використанням усіх видів транспорту та з різних напрямків.

Аналіз ліквідованих каналів надходження амфетамінів свідчить, що зазвичай наркоділки ввозять декілька видів психотропних речовин та наркотичних засобів в асортименті з метою їх комплексного збуту. Затримані наркокур'єри є переважно громадянами країн, через які пролягають маршрути транспортування наркотиків, одночасно суттєво збільшилась кількість спроб залучення українських наркокур'єрів до міжнародного наркотрафіку, що більш безпечно, економічно вигідніше та дозволяє уникнути непотрібного посередництва між постачальником і замовником амфетамінів.

Водночас до збуту психотропних речовин усе активніше долучаються громадяни іноземних країн, у тому числі студенти. Аналіз роботи за лінією боротьби з контрабандою наркотиків свідчить про те, що контрабандисти постійно вдосконалюють, змінюють методи, спрямованість своєї злочинної діяльності та використовують головні шляхи переміщення наркотиків через територію України.

Основним засобом транспортування кокаїну, який використовується в контрабандних акціях, є морські вантажні та пасажирські перевезення, на морських судах або після транспортування морем у портах здійснюється близько 70% усіх конфіскацій наркотичних та психотропних речовин у світі.

Зазначена тенденція зумовлена, передусім, можливістю переміщувати на судах великі партії наркотиків. Крім того, тут відносно легко приховувати контрабанду як у контейнерах із товаром, так і всередині об'ємних багатотонних вантажів, або влаштовувати тайники в конструкціях самих суден. Це дає також можливість, уникнувши контролю, перевантажити партію наркотиків на інше судно у відкритому морі, або на рейді порту - на невелике каботажне судно.

Крім того, наркотики поступають автомобільним, залізничним та повітряним транспортом, в особистих речах та на тілі й в організмі людей тощо. Матеріали розслідуваних карних справ та оперативно-розшукова

інформація свідчать про типові способи приховування наркотиків під час здійснення контрабанди:

- ковтання латексних контейнерів із наркотиками (у тому числі й загорнутих у папір чи картон, що зменшує можливість виявлення наркотиків за допомогою рентгенологічного дослідження);
- приховування наркотиків у порожнинах тіла людини чи тварини;
- приховування наркотиків у гіпсі або силіконових імплантатах, волоссі тощо;
- використання поясів та мішків на тілі людини;
- приховування у взутті, валізах із подвійним дном, предметах мистецтва, книгах;
- переобладнання звичайних предметів вжитку (зокрема, пляшки з напоями чи іншими рідинами, що складаються з декількох частин, унаслідок чого рідина маскує контейнер із наркотиком);
- маскування підконтрольних речовин під ліки, солодощі або ювелірні вироби (наркотик формується та фарбується), горішки (усередині кожного облаштовується мініконтейнер), вугілля (також облаштовується мініконтейнер);
- маскування під продукцію відомих товаровиробників, яка в багатьох країнах не перевіряється;
- створення з розчину наркотичних речовин тканин та інших матеріалів, із яких виготовляються предмети, подібні до товарів загального вжитку.

Для переміщення значних партій наркотичної речовини здебільшого залучаються кур'єри із числа неповнолітніх осіб та малозабезпечених верств населення, пристарілих, інвалідів або недієздатних громадян, які у випадку їх затримання в більшості уникають кримінальної відповідальності відповідно до чинного законодавства.

Ураховуючи подальше загострення проблеми незаконного обігу наркотиків, завданнями на сьогодні є:

- оперативне документування всього ланцюга наркобізнесу, виявлення міжнародних каналів контрабандного надходження наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, отруйних і сильнодіючих речовин та ліквідація організованих груп;
- упровадження механізму багатовекторної об'єктивної оцінки діяльності органів виконавчої влади та правоохоронних органів щодо протидії наркоманії і наркозлочинності з використанням сучасних методик оцінки та аналітичних підрозділів центральних органів виконавчої влади, недержавних громадських організацій;
- розроблення комплексних стратегічних програм із протидії наркозлочинності та зменшення попиту на наркотики;
- вироблення механізму дійсного державного контролю за виробництвом, розподілом і реалізацією наркотичних засобів, психотропних, отруйних і сильнодіючих речовин, який би передбачав державну монополію на основні види діяльності, пов'язані з обігом перелічених підконтрольних речовин.

Однак, як це видно зі змісту та сутності цієї глобальної проблеми, одних правових та організаційно-тактичних заходів внутрішньодержавного характеру явно недостатньо. Висока ефективність діяльності правоохоронних органів України може бути досягнута лише за умови переходу на якісно новий рівень міжнародного співробітництва в даній сфері.

Аналіз стану міжнародного співробітництва МВС України з органами поліції Європи та країн далекого зару-

біжжя свідчить, що для подолання глобальної загрози наркоекспансії нам необхідно вирішити й ряд стратегічних проблем: удосконалення кримінального законодавства у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та його наближення з орієнтацією на рекомендації міжнародних правових конвенцій, удосконалення структурної побудови правоохоронних органів, оскільки в даний час органи контролю за незаконним обігом наркотиків знаходяться у складі різноманітних силових відомств, що затрудняє їх час дії; розширення кількості країн, з якими укладено угоди про взаємодію в боротьбі з наркобізнесом; уніфікація поліцейських методів та підходів виявлення міжнародних наркоділків; створення міжрегіональних банків даних про міжнародних наркоділків; координація наукових розробок, пошукових заходів об'єднання наркотиків, організації їх виробництва та ін.

Глобалізація наркоекспансії може бути ліквідована лише глобальним підходом до протидії всіх зацікавлених країн цьому негативному явищу, яке являє реальну загрозу перерости у світову біду.

Багаторічний досвід розвитку міжнародних контактів у протидії наркозлочинності сприяв формуванню складного і різнобічного інституціонального механізму співпраці під час розроблення загальних і спеціальних профілактичних заходів. Цей механізм співпраці включає в себе кілька груп організацій. Найважливішою з них є Організація Об'єднаних Націй, яка виконує координаційні функції в цій роботі на міжнародному рівні.

Проблеми наркоманії і торгівлі наркотиками викликають занепокоєність і в Європейській спільноті. Договір про Європейський Союз передбачає широке співробітництво 28 європейських держав-учасників у галузі правосуддя та внутрішніх справ, у тому числі в питаннях протидії наркозлочинності. Протягом останніх двох десятиліть Європейським Союзом були прийняті деякі законодавчі, організаційні та стратегічні рішення.

Участь країн, що не є членами Європейського Союзу, у спільних заходах у сфері контролю за наркотиками можлива й через їх залучення до відкритих для них структур ЄС. З огляду на те, що така участь відповідає стратегічним цілям України з огляду на її потенціал у реалізації стратегії європейської інтеграції, доцільно розглянути структури ЄС, до компетенції яких входять заходи із протидії наркозлочинності.

У цьому контексті співробітництво між Україною та ЄС у сфері протидії наркозлочинності, інтеграція чинної національної системи до відповідних структур Європейського Союзу, узгодження національного законодавства в цій сфері відповідно до принципів Євросоюзу слід розглядати не лише як важливі напрямки докладання зусиль до вирішення глобальної проблеми наркотиків, але і як суттєву складову частину реалізації нашої країною політики європейської інтеграції.

Підсумовуючи аналіз міжнародного співробітництва у сфері протидії наркозлочинності, слід зазначити, що активна участь України в реалізації політики цієї організації щодо наркозлочинності сприяє підвищенню її шансів на європейське майбутнє, є засобом доведення євроінтеграційних прагнень, способом демонстрації спільних стратегічних планів. Вжиті заходи сприяють приведенню політичної, економічної та суспільної систем нашої країни у відповідність до європейських критеріїв. Ці заходи спрямовані на плідну та взаємовигідну співпрацю з ЄС, що, у свою чергу, створює зацікавленість Європи Україною, забезпечує інформування євро-

пейських чиновників та громадян країн Євросоюзу щодо позитивних змін у політиці України, формує атмосферу єдиного простору. У цьому зв'язку Україні слід орієнтуватися на поступову кропітку роботу на євроінтеграційному напрямку, що вимагатиме суттєвих зусиль та ресурсів, а також на продовження внутрішнього реформування державних систем відповідно до європейської моделі.

Отже, можна зробити висновок, що боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з контрабандою наркотичних засобів та поширенням наркоманії - це далеко не всі напрямки роботи працівників Департаменту протидії наркозлочинності у складі кримінальної поліції як спеціального суб'єкта протидії злочинності.

МВС має ряд пропозицій, як покращити механізми протидії наркозлочинності в Україні

Підрозділам Національної поліції, що займаються боротьбою з наркозлочинністю, пропонуємо покращити кадровий підбір, розробляти спеціальні кейси для відповідних категорій посад, щоб визначити рівень спеціалістів, а також залучати міжнародних експертів для кадрових комісій відбору персоналу. Міністерству охорони здоров'я - запровадити єдину електронну базу та форми рецептів, які дозволять ефективно забезпечити контроль за обігом нарковмісних засобів та ввести облік для сильнодіючих речовин на всіх етапах виробництва, забезпечити апробацію контролюючими органами нарковмісних рослин під час їх вирощування.

Література

1. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога : зб. Документів / упоряд. : В.Л. Чубарев, А.С. Мацько. Київ : Юрінком, 1996. Кн 1. 1178 с.
2. Гладкова Є.О. Правові засади протидії наркозлочинності в Україні. Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України : Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8-9 вересня 2017 р. Київ : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 65-70.
3. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними : Закон України від 15.02.1995 р. № 62-95-ВР. Дата оновлення: 05.08.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.09.2019).
4. Бесчастний В.М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : В справі, 2017. 360 с.
5. Волощук А.М. Основні підходи, на яких базується політика держав щодо нелегального обігу наркотиків. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 2. С. 190-193.
6. Гуманізація державної політики щодо людей, які вживають наркотики: Результати дослідження кримінологічних та морально-етичних аспектів боротьби з незаконним обігом наркотиків в Україні та її наслідків. URL : <http://www.irf.ua/content/files/drugpolicy.pdf>. (дата звернення: 17.09.2019).
7. Міжнародне співробітництво в сфері контролю над обігом наркотиків - перспективний напрямок реалізації політики євроінтеграції. URL : <http://www.mifua.com/archive/article/13947> (дата звернення: 25.09.2019).

Шушулкова В. Д.,
кандидат юридичних наук,
адвокат «Аф Алін і Ко»